

Keywords: child with hearing impairment, psychiatric care, psychological support.

Отримано 16.02.2015 р.

УДК 372.36 – 056.24

Т.Г. Роменська
rav117@yandex.ru

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ДИТЯЧИМ ЦЕРЕБРАЛЬНИМ ПАРАЛІЧЕМ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Romenska T.G. Problem of formation of social and living skills by preschool children with infantile cerebral paralysis: theoretical aspect / T.G. Romenska. // Actual problems of the correctional education: Ministry of Education and Science of Ukraine, National Pedagogical Drahomanov University, Kamyanets-Podilsky Ivan Ohyenko National University / edited by V.M. Synjov, O.V. Havrilov. – Issue 5.- Kamyanets-Podilsky: Medobory-2006, 2015.– P. 261–273

Роменська Т.Г. Проблема формування соціально-побутових навичок у дітей дошкільного віку з дитячим церебральним паралічем: теоретичний аспект. Стаття присвячена теоретичному обґрунтуванню проблеми формування соціально-побутових навичок у дітей дошкільного віку із ДЦП. Автором окреслено низку послідовних змістовних технологічних складових процесу соціально-побутової реабілітації (соціально-побутове орієнтування, навчання дитини прийомам соціально-побутових навичок, соціально-побутова адаптація, соціально-побутове облаштування). Розкрито різнобічне потрактування дослідниками таких складових процесу соціально-побутової реабілітації, як соціально-побутове орієнтування та соціально-побутові навички. Проаналізовано різні підходи до змісту сформованих соціально-побутових навичок. Вказано на відсутність чіткої терміносистеми категорії «соціально-побутові навички». Визначено підхід, який є основоположним для дослідження проблеми формування соціально-побутових навичок у дітей із ДЦП, при цьому окреслено труднощі при оволодінні соціально-побутовими навичками в зазначеній категорії дітей. Визначено зміст понять: соціально-побутова реабілітація, соціально-побутове орієнтування, соціально-побутова адаптація, соціальна компетенція, побутова навичка. Автором розкрито та

уточнено терміносистему поняття «соціально-побутові навички» в контексті особистісно-орієнтованої та компетентнісної парадигм освіти. Наголошено на теоретичних засадах реалізації завдань формування соціально-побутових навичок, керуючись змістом Базового компонента дошкільної освіти (завдань освітньої лінії «Дитина в соціумі» та «Дитина у світі культури»). Визначено складові соціальної компетентності дитини, вказано на взаємодію з іншими людьми, що є своєрідним видом входження дитини в соціум. Наголошено на важливості освоєння дитиною трьох видів культур у процесі формування соціально-побутових навичок. Окреслено стан розробленості проблеми формування соціально-побутових навичок у загальній і спеціальній психолого-педагогічній літературі. Зокрема, з'ясовано своєчасність їх розвитку в дітей дошкільного віку з ДЦП та в різних категорій дітей з особливими потребами. Вказано на теоретичні та прикладні розробки, які є актуальними для вирішення проблеми формування соціально-побутових навичок у дітей дошкільного віку з дитячим церебральним паралічем.

Ключові слова: дитячий церебральний параліч, дошкільники, соціально-побутова реабілітація, соціально-побутове орієнтування, соціально-побутова адаптація, соціально-побутові навички, соціальна компетенція, побутова навичка.

Роменская Т.Г. Проблема формирования социально-бытовых навыков у детей дошкольного возраста с детским церебральным параличом: теоретический аспект. Стаття посвящена теоретическому обоснованию проблемы формирования социально-бытовых навыков у детей дошкольного возраста с ДЦП. Автором обозначен ряд последовательных технологических составляющих процесса социально-бытовой реабилитации (социально-бытовое ориентирование, обучение ребенка приемам социально-бытовых навыков, социально-бытовая адаптация, социально-бытовое обустройство). Раскрыта разносторонняя трактовка исследователей таких составляющих процесса социально-бытовой реабилитации как социально-бытовое ориентирование и социально-бытовые навыки. Проанализированы различные подходы к содержанию сформированных социально-бытовых навыков. Указано на отсутствие четкой терминсистемы категории «социально-бытовые навыки». Обозначен подход, который является основополагающим для исследования проблемы формирования социально-бытовых навыков у детей с ДЦП, при этом обозначены трудности при овладении социально-бытовыми навыками указанной категорией детей. Определено содержание понятий: социально-бытовая реабилитация, социально-бытовое ориентирование, социально-бытовая адаптация, социальная компетенция, бытовые навыки. Автором раскрыто и уточнено

терминосистему поняття «соціально-бытові навички» в контексті особистісно-орієнтованої та компетентної парадигми освіти. Керуючись змістом Базового компонента дошкільної освіти (задач освітньої лінії «Ребенок в соціумі» і «Ребенок в світі культури»), відзначено теоретичні основи реалізації задач формування соціально-бытових навичок, визначено складові соціальної компетентності дитини, вказано на взаємодію з іншими людьми, що є своєрідним видом входження дитини в соціум. Підкреслено важливість оволодіння дитиною трьох видів культури в процесі формування соціально-бытових навичок. Визначено стан розробленості проблеми формування соціально-бытових навичок в загальній та спеціальній психолого-педагогічній літературі. Зокрема, встановлено своєчасність їх розвитку у дітей дошкільного віку з ДЦП та в інших категоріях дітей з особливими потребами. Вказано на теоретичні та прикладні розробки, які є актуальними для вирішення проблеми формування соціально-бытових навичок у дітей дошкільного віку з дитячим церебральним паралічем.

Ключові слова: дитячий церебральний параліч, дошкільники, соціально-бытова реабілітація, соціально-бытове орієнтування, соціально-бытова адаптація, соціально-бытові навички, соціальна компетентність, бытові навички.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Впровадження в Україні особистісно-орієнтованої моделі дошкільної освіти та технологій комплексної реабілітації в практику роботи реабілітаційних центрів, які відвідують діти з дитячим церебральним паралічем (далі ДЦП), актуалізує нове бачення шляхів їх соціалізації та інтеграції в соціум. У цьому контексті особливого значення набуває відповідне наукове обґрунтування та розроблення методик максимально спрямованих на своєчасний, поступальний, корекційно-спрямований педагогічний вплив із формування соціально-бытових навичок у комплексі з розвитком локомоторних функцій у дошкільників із ДЦП, що стане в майбутньому запорукою їхньої особистісної автономії. Саме в дошкільному віці закладаються основи для набуття особистісної автономності, яка, перш за все, формується через оволодіння соціально-бытовими навичками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичний аналіз та узагальнення наукових досліджень із проблеми вивчення дітей із ДЦП свідчить про їх спрямованість на формування повносправної особистості дитини з ДЦП, яка здатна до саморуку й саморозвитку (Ю. Беякова, В. Васильєва, Е. Данілавічюте, А. Заплатинська, Н. Климон, Л. Коваль,

Н. Кукса, М. Мога, Л. Мороз, О. Наумов, І. Омельченко, О. Романенко, Т. Скрипник, О. Тітова, О. Чеботарьова, Л. Ханзерук, С. Холодов, А.Г. Шевцов та ін.). Високу ефективність ранньої соціальної реабілітації дітей із ДЦП доводять вітчизняні та зарубіжні дослідники (О. Азарська, І. Азарський, С. Аттермієр, Н. Джонсон-Мартін, В. Козявкін, В. Мартинюк та ін.); питання раннього виявлення порушень і корекції розвитку в зазначеній категорії дітей окреслені в роботах О. Кожевникової, В. Лебединського, Н. Лемке, М. Малофєєва, І. Мамайчук, Г. Мішиної, Ю. Розенкової, О. Стребелевої, Н. Шматко, Л. Фільчикової та ін.

Формулювання мети статті. Відтак, метою нашої статті є теоретичне обґрунтування проблеми формування соціально-побутових навичок у дітей дошкільного віку з ДЦП. Відповідно, мета нашої статті буде реалізована в процесі вирішення наступних завдань: по-перше, розкрити та уточнити терміносистему поняття «соціально-побутові навички» в контексті особистісно-орієнтованої та компетентнісної парадигм освіти; по-друге, окреслити стан розробленості проблеми формування соціально-побутових навичок у загальній і спеціальній психолого-педагогічній літературі, зокрема своєчасність їх розвитку в дітей дошкільного віку з ДЦП.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема формування соціально-побутових навичок у дітей дошкільного віку з дитячим церебральним паралічем наразі залишається однією із складних і майже неопрацьованих у теорії і практиці спеціальної освіти.

Соціально-побутова реабілітація (соціально-побутова адаптація, соціально-середовищна орієнтація) є комплексною і багатовекторною корекційно-розвитковою технологією, що покликана сприяти компенсації порушених або втрачених функцій для забезпечення незалежного існування, практичної підготовки дітей до самостійного життя і господарсько-побутової праці, формування у них знань, умінь і навичок, які сприятимуть їх успішній соціально-середовищній адаптації та інтеграції в суспільство [3, с. 135].

Процес соціально-побутової реабілітації передбачає низку послідовних змістовних технологічних складових. Зокрема, процес здійснення соціально-побутової реабілітації розпочинається із соціально-побутового орієнтування.

Дослідники різнобічно потрактовують зазначену складову соціально-побутової реабілітації. По-перше, Л. Шипіцина передбачає розвиток цих навичок на рівні дієздатної людини (при цьому враховуються можливості інтелектуального розвитку). Зазначений автор до навичок соціально-побутового орієнтування включає наступні здатності (визначення частин тіла людини; власної адреси і членів своєї сім'ї; орієнтування в частинах приміщення; обізнаність у побуті та вміння в ньому орієнтуватись; орієнтування на вулиці;

поінформованість про флору й фауну; орієнтування в часі; засвоєння соціальних норм і правил поведінки) [9, с. 365].

По-друге, науковець Н. Рябова підходить до визначення соціально-побутового орієнтування як цілісної ієрархічної системи соціально-побутових потреб і мотивів, які задають структуру цінностей і суб'єктивних смислів, специфіку відносин зі світом і ставлення суб'єкта до світу, його основну лінію поведінки [6, с. 105].

По-третє, окремі дослідники (Н. Груніна, О. Леус, Н. Чаплигіна, Є. Чуніхіна,) виділяють три групи показників корекційно-виховної роботи, спрямованої на формування соціально-побутового орієнтування: соціально-побутові навички в умовах дому; соціально-побутові навички поза домом; розвиток навчальних навичок і навичок трудової діяльності [8, с. 21-22].

Причому окреслений вище перелік варіюється різними підходами до змісту сформованих соціально-побутових навичок. Так, зокрема В. Денискіна визначає соціально-побутове орієнтування як комплекс умінь і знань, безпосередньо пов'язаних з організацією власної поведінки і спілкування з оточуючими людьми в різних соціально-побутових ситуаціях. Дослідники Н. Дементьєва та О. Холостова, зважаючи на порушення опорно-рухового апарату в дітей, визначають соціально-побутове орієнтування як таке, що: дає орієнтир у можливостях до проживання в конкретних умовах; розкриває перспективу здатностей до здійснення життєдіяльності; показує необхідність докладання відповідних зусиль [7, с. 219-220].

Таким чином, для дослідження проблеми формування соціально-побутових навичок у дітей із ДЦП цей підхід є основоположним. Адже зазначена категорія дітей відчуває особливі труднощі при оволодінні соціально-побутовими навичками. Порушення рухового і психічного розвитку при ДЦП, ускладнення, яких зазнають діти в повсякденному практичному житті, гіперопіка з боку батьків – все це знижує їх мотивацію до оволодіння соціально-побутовими навичками. Несформованість мотивації до соціально-побутових навичок може стати в майбутньому передумовою розвитку бездіяльного способу життя, який гальмуватиме подальше оволодіння трудовими і професійними навичками.

Зупинимось на інших послідовних змістовних технологічних складових соціально-побутової реабілітації. Здійснення соціально-побутової реабілітації передбачає навчання дитини прийомам соціально-побутових навичок.

За визначенням І. Левченко, О. Приходько, соціально-побутові навички – це такі навички, які відпрацьовуються в пасивно-активній формі (з допомогою педагога та батьків) при поступовому зменшенні ролі дорослого, які передбачають оволодіння самостійним виконанням різних дій. Оволодіння соціально-побутовими навичками робить дитину

більш незалежною в домашньому, шкільному і суспільному середовищі, знижує ступінь її інвалідності, що дуже важливо для соціальної адаптації дитини. Вчені розкривають, як розвивати необхідні передумови формування соціально-побутових навичок у дітей із порушеннями опорно-рухового апарату; яким чином використовувати пристосування для фіксації тіла, стоп як тимчасових засобів на початку навчання; як індивідуалізувати предметно-розвиткове середовище [4, с. 96-97].

За визначенням американських дослідників (Б. Бейкер, Я. Блейчер, А. Брайтман, М. Мерфі, Л. Хейфецу, С. Хіншоу) освоїти соціально-побутові навички – це значить відпрацювати їх. Соціально-побутові навички – це навички відпрацьовані до такого ступеня, щоб дитина зуміла застосовувати їх на практиці без нагадувань, порад і вказівок. Сформовані соціально-побутові навички – це не тільки вміння виконувати дії, з яких вони складаються, а і вміння приймати рішення відносно вже засвоєних навичок, здатність визначити, коли застосовувати ту чи іншу навичку, що для цього знадобиться і коли відповідне завдання можна вважати виконаним. Важливим, за визначенням авторів, є застосування на практиці двох або декількох навичок у належному порядку і без будь-яких нагадувань із боку дорослих. Соціально-побутова навичка вважається сформованою, коли дитина навчиться правильно задавати запитання і приймати рішення відносно застосування декількох навичок та об'єднувати дії в єдиний ланцюжок. Дитину навчають виконувати весь ланцюжок дій, а кожен новий крок стає сигналом до виконання наступного [2, с. 85; 96].

Поняття «соціально-побутові навички» є інтегрованим, воно складається як з побутових навичок, так і соціальних. Побутова навичка – автоматизований компонент свідомої діяльності, який набувається суб'єктом у результаті систематичних і послідовних вправ. Завдання полягає в тому, щоб поступово навчити дитину з ДЦП виконувати посильну роботу самостійно. Поступово з допомогою дорослого дитина з ДЦП послідовно оволодіває технічною стороною процесу, набуває практичних побутових компетенцій. З одного боку, діти мають набути практичних побутових компетенцій з метою соціальної адаптації, а з іншого – мають опанувати соціальною компетенцією. Однією із ключових соціальних компетенцій у сучасному інформаційному суспільстві є навичка соціальної взаємодії. Вона включає в себе уміння співпрацювати; готовність спілкуватись з однолітками та іншими дітьми, дорослими; уміння адаптуватися в новій групі, колективі, в незнайомих умовах. Педагоги і психологи розглядають соціальні навички як необхідну умову для досягнення емоційного комфорту особистістю.

Відтак, соціальні навички в поєднанні з побутовими дадуть можливість учителю-реабілітологу об'єднати їх у спільний ланцюжок у

належному порядку з метою вирішення проблеми формування соціально-побутових навичок у дітей дошкільного віку із ДЦП.

Австралійські вчені Е. Брар, С. Кернс, М. Пітерсі, Р. Трелоар, Д. Утер побутові та соціальні навички розглядають у взаємодії. За їх визначенням, побутові навички дозволяють нам самостійно справлятися із завданнями повсякденного життя, а соціальні навички забезпечують нам контакт із людьми. До категорії «соціальні навички» вчені також відносять ігрову компетенцію, оскільки гра є ключовим компонентом розвитку соціальної поведінки дитини-дошкільника [5, с. 5].

Дати орієнтир у реалізації завдань формування соціально-побутових навичок у дошкільників покликаний Базовий компонент дошкільної освіти (далі БКДО), який орієнтує вихователя й вчителя-реабілітолога в підготовці дитини із ДЦП до життя в суспільстві. БКДО розроблений у руслі сучасних освітніх тенденцій (особистісно-орієнтованої та компетентнісної парадигм освіти) і покликаний сприяти повноцінній реалізації особистості дитини-дошкільника. Завдання з формування соціально-побутових навичок у змісті БКДО представлені в межах двох освітніх ліній: «Дитина в соціумі», що репрезентована соціально-комунікативною компетенцією, і освітньої лінії «Дитина у світі культури», що висвітлюється через набуття дитиною предметно-практичної компетенції. Освітня лінія БКДО «Дитина у світі культури» націлює на досягнення дитиною предметно-практичної компетенції як результату освітньої роботи. Вона передбачає сформованість у дошкільника елементарної обізнаності з працею дорослих, інтересу та поваги до професій, ціннісного ставлення до результатів людської праці, бажання долучитися до потужної предметно-практичної діяльності й творчого ставлення до неї, базових умінь та навичок у різних видах праці тощо. Концептуально вагомою є позиція БКДО щодо реалізації завдань освітньої лінії «Дитина в соціумі», а саме, положення про те, що взаємодія дитини із соціальною дійсністю (у нашому випадку – дійсністю, пов'язаною з побутом) задовольняє дві важливі потреби її саморозвитку: по-перше, потребу в самореалізації – вираженні та ствердженні себе серед інших людей; по-друге, потребу «вписатися» в соціальну дійсність, знайти своє місце [1, с. 13-15; 18-21]. Дитина є соціальною істотою, для якої характерна гостра специфічна потреба в іншому (Л. Виготський). Тому будь-яке, навіть найпростіше ставлення дитини до навколишнього завжди переломлюється через ставлення до іншої людини. Надзвичайно важливо формувати в дітей відкритість до світу людей як потребу особистості; навички соціальної поведінки; усвідомлене ставлення до себе як до вільної самостійної особистості; до своїх обов'язків, що визначаються зв'язками з іншими людьми; готовність сприймати соціальну інформацію; здатність співчувати, співпереживати; бажання пізнавати людей, робити добрі вчинки.

Ставлення до іншої людини, до людей складає основну частину людського життя, є центром становлення діяльності і свідомості особистості. Із самого народження людина живе серед людей, і досвід її відносин з ними багато в чому визначає особливості самосвідомості, поведінки і самопочуття. В. М'ясищев уважав, що існуючі види відносин – потреби, інтереси, оцінки, переконання – перш за все, результат того, як людині вдається взаємодіяти з конкретним для неї навколишнім середовищем і наскільки це середовище дає простір для вияву та розвитку її індивідуальності. Вибудовуючи в реабілітаційній практиці взаємовідносини дітей, педагог повинен, перш за все, організувати їх взаємодію, дати збутись досвіду спільної кооперації, показати культурний зразок поведінки. У процесі спільної кооперації з'являється емоційний відгук і формується образ іншого в свідомості дитини. Підкреслимо, особистий досвід пізнання і ставлення до іншого з'являється в результаті взаємодії. Активна участь самого дошкільника із ДЦП у спілкуванні, його суб'єктивна і діяльнісна позиція вимагають усвідомлення своєї приналежності до соціальної групи, іноді наперекір своєму фізичному стану. Досвід спілкування дошкільника з ДЦП, у тому числі в процесі побутової діяльності, – соціальна потреба. Відсутність соціального досвіду і почуття самотності дитини з ДЦП детермінуються не тільки її фізичними особливостями, але перш за все культурною ізоляцією.

Беззаперечним є той факт, що під час формування соціально-побутових навичок у дітей дошкільного віку із ДЦП центр соціальної реабілітації виконує функцію культурного посередника. У процесі свого розвитку дитина засвоює не тільки зміст культурного досвіду, але й прийоми та форми культурної поведінки, культурні способи мислення.

Професор Стокгольмського університету У. Йонсон (U. Janson, 1997) вважає, що соціально-побутові навички передбачають освоєння трьох видів культур, які важливі для дитини: культури навчання, тобто оволодіння правилами поведінки; культури догляду, яка передбачає оволодіння нормами поведінки, нормами спілкування з дорослими; культури однолітків (чи дітей іншого віку), тобто оволодіння мовою тієї групи осіб, яка переважає в дитячому колективі, набуття необхідних для спілкування з однолітками свободи та автономності.

Виходячи з вищезазначеного, соціально-побутові навички в нашому дослідженні будуть розглядатись як автоматизовані вміння, які полягають у швидкому і безпомилковому виконанні відповідних дій, що стосуються побуту в поєднанні з умінням управляти своїми рухами і побудови системи взаємодії дошкільників із ДЦП із дорослими та однолітками, що передбачає їх готовність до взаємопідтримки.

Важливою складовою соціально-побутової реабілітації дошкільників із ДЦП є соціально-побутова адаптація, яка являє собою процес пристосування дитини до умов життєдіяльності з допомогою застосування спеціального допоміжного обладнання. Науковці

І. Левченко, О. Приходько зазначають, що при формуванні соціально-побутових навичок необхідно враховувати наявність у дітей з ДЦП цілої низки порушень моторики та труднощів функціональних рухів кисті й пальців рук, мовлення, пізнавальної діяльності, зокрема недостатність просторових уявлень. Вони вказують на важливість включення рухових умінь у повсякденне життя і практичну діяльність, їх постійний розвиток, поступове становлення автоматизованих навичок.

Заключним етапом соціально-побутової реабілітації є соціально-побутове облаштування – проживання дитини з ДЦП в оселі із спеціально-створеними умовами, які відповідають її потребам [7, с. 221].

Формування соціально-побутових навичок було предметом дослідження в різних категорій дітей з особливими потребами: з порушеннями функцій опорно-рухового апарату (С. Аттерміер, К. Дженс, Н. Джонсон-Мартін, А. Гусейнова, Н. Климон, Б. Хаккер та ін.); із церебральними паралічами (А. Лаврентьєва, О. Наумов, Г. Сасід, Н. Фінні та ін.); із синдромом Дауна (Н. Месілова, М. Пітерсі, Р. Трелоар та ін.), із легкою розумовою відсталістю (С. Конопляста, Г. Мерсіянова, О. Хохліна К. Щербакова та ін.); із помірною і тяжкою розумовою відсталістю (Ю. Галецька, Н. Шульженко та ін.); із глибокою розумовою відсталістю (Н. Дементьєва, А. Дьоміна, Н. Лур'є, О. Маллер, Л. Поперечна, В. Сумарокова, Г. Цикото та ін.), із розладами аутичного спектра (М. Веденіна, Б. Карра, Т. Скрипник та ін.); із глибокими порушеннями зору (В. Андрієнко, О. Легкий, І. Моргуліс, В. Ремажевська, С. Федоренко та ін.); із порушеннями слуху (Л. Дарчичєва, Т. Зикова, Е. Хотєєва та ін.); із складними порушеннями розвитку (Н. Александрова, Т. Басилова, А. Лапін, О. Мещеряков, І. Соколянський та ін.).

Дослідники у своїх наукових розвідках розглядали різні засоби формування соціально-побутових навичок: адаптивну фізичну культуру (А. Репіна); гру (Н. Климон); відновлювальне лікування неврологічних проявів (Н.В. Месілова); тренажерні пристрої і «Тренажер Гросса» (Г. Сасід); піктограми (Ю. Галецька); комунікативний підхід (О. Мещеряков, І. Соколянський).

Стан розробленості проблеми засвідчує, що на сьогодні існують окремі різноаспектні дослідження з питання формування соціально-побутових навичок у дітей із ДЦП: так зокрема виокремлені педагогічні умови формування соціально-побутових навичок від середнього дошкільного до юнацького віку в дітей зі спастичною формою ДЦП (О. Наумов); обґрунтовано методи та форми педагогічної роботи з формування необхідних соціально-побутових навичок у дітей дошкільного віку з руховими порушеннями (Н. Климон); розглянуто особливості соціально-побутової адаптації дітей із дитячим церебральним паралічем в умовах реабілітаційного закладу (А. Лаврентьєва).

У процесі формування соціально-побутових навичок необхідно враховувати тип рухових порушень у зазначеної категорії дітей і відповідно можливий рівень реабілітації. У відновленні рухових і психічних функцій особливе значення має ступінь ураження домінантної півкулі, включаючи пірамідний шлях, а також локальність ушкодження (одно чи двостороннє). Пластичність нервової тканини (та можливість «спеціалізації» нейронів) дає можливість компенсувати розлади в дітей із ДЦП завдяки абілітації необхідних функціональних структур.

Дослідник О. Наумов констатує, що на сьогоднішній день не розроблена програма формування соціально-побутових навичок у дітей із ДЦП, у якій були б враховані всі різнобічні аспекти цього порушення розвитку.

На нашу думку, актуальним для вирішення проблеми формування соціально-побутових навичок у дітей дошкільного віку з ДЦП є теоретичні і прикладні розробки, що стосуються не тільки психолого-педагогічної характеристики зазначеної категорії дітей, а також рекомендації з організації корекційно-розвиткової роботи з ними, включаючи перелік адаптивних пристосувань, необхідних для підвищення ефективності формування соціально-побутових навичок (М. Жигорева, І. Іпполітова, І. Мамайчук, К. Мастюкова, О. Приходько, К. Семенова, Н. Фінні та ін.), адаптації розвиткових процедур та алгоритмів (С. Аттермієр, К. Дженс, Н. Джонсон-Мартін, Б. Хаккер).

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок із цього напрямку. Таким чином, аналіз наукових досліджень і практики корекційно-розвиткової і реабілітаційної роботи з дітьми дошкільного віку з ДЦП вказує на наступні суперечності в теоретичному вивченні проблеми формування соціально-побутових навичок у зазначеної категорії дітей: на сьогодні відсутня чітка терміносистема категорії «соціально-побутові навички»; недостатньо науково обґрунтовані та розроблені методики з формування соціально-побутових навичок у дітей дошкільного віку з ДЦП; не розроблені навчальні програми з формування соціально-побутових навичок засобами інтегративних реабілітаційних технологій у дітей дошкільного віку з ДЦП в умовах реабілітаційних центрів України. Перспективу подальших наших розвідок ми вбачаємо у визначенні психолого-педагогічних передумов та визначенні ролі інтегративних реабілітаційних технологій у формуванні соціально-побутових навичок у дошкільників із ДЦП.

Список використаних джерел

1.Базовий компонент дошкільної освіти: науковий керівник: А.М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф., д-р пед. наук. – К. : Видавництво, 2012. – 26 с.; **2.Брюс Л.** Путь к независимости: Обучение детей с особенностями развития бытовым навыкам: [пер. с англ. третьего издания книги «Steps to Independence»] / Л. Брюс, А. Дж. Брайтман. – USA. : Paul H.Brookes Publishing Co. Inc., 1997. – 223 p.; **3. Дитина** з

порушеннями опорно-рухового апарату в загальноосвітньому просторі. Методичні рекомендації фахівцям з організації та впровадження інклюзивної форми навчання дітей з порушеннями функцій опорно-рухового апарату: навчально-методичний посібник / Шевцов А.Г., Романенко О.В., Ханзерук Л.О., Чеботарьова О.В., за заг. наук. ред. Шевцова А.Г. – К.: Видавничий дім «Слово», 2014. – 200 с. ; 4.**Левченко І.Ю.** Технологии обучения и воспитания детей с нарушениями опорно-двигательного аппарата: учебн. пособие для студ. сред. пед.учеб. заведений / И.Ю. Левченко, О.Г. Приходько. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 192 с.; 5.**Пітерсі М.** Маленькі сходинки. Програма раннього втручання для дітей із затримкою розвитку. Книга 7. Самообслуговування та соціальні навички / М. Пітерсі, Р. Трелоар. – Рівне: ОМНІ – Мережа для дітей, 2006. – 67 с.; 6.**Рябова Н.В.** Особенности подготовки студентов педагогического вуза к осуществлению социально-бытовой ориентировки умственно отсталого школьника / Н.В. Рябова // Интеграция образования. – 2006. – № 4. – С. 103– 108. ; 7.**Холостова Е.И.** Социальная реабилитация: учебное пособие / Е.И. Холостова, Н.Ф. Дементьева. – [2-е изд.]. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К^о», 2003. – 340 с. ; 8.**Чаплыгина Н.И.** Практическое руководство к курсу социально-бытовой и трудовой реабилитации лиц с интеллектуальной недостаточностью в дневном центре / Н.И. Чаплыгина, Е.В. Чунихина, Н.М. Грунина, О.С. Леус. – ХГТОИ «Инвапресс», 2007. – 68 с. ; 9.**Шипицына Л.М.** «Необучаемый» ребенок в семье и обществе. Социализация детей с нарушением интеллекта – [2-е изд. перераб. и дополн.]. – СПб.: Речь, 2005. – 477 с.

Spysok vykorystanyh dzerel

1.**Bazoviy** komponent doskolnoyi osviti: naukoviy kerivnik (2012): A.M. Bogush. Kyiv : Vidavnitstvo. (In Ukrainian).; 2.**Bryus, L.** (1997) Put k nezavisimosti: Obuchenie ditey s osobennostyami razvitiya byitovym navikam. USA. : Paul H. Brookes Publishing Co. Inc. (In USA).; **Dytyna** z porushennyamy oporno-rukhovero aparatu v zahal'noosvitn'omu prostori. Metodychni rekomendatsiyi fakhivtsyam z orhanizatsiyi ta vprovadzhennya inklyuzyvnoyi formy navchannya ditey z porushennyamy funktsiy oporno-rukhovero aparatu (2014): navchal'no-metodychnyy posibnyk. za zah. nauk. red. Shevtsova A.H. Kyiv : Vydavnychyuy dim «Slovo». (In Ukrainian).; 3.**Levchenko, I.Yu.** (2001) Tehnologii obucheniya i vospitaniya detey s narusheniyami oporno-dvigatel'nogo aparata: uchebnoe posobie. Moskva : Izdatelskiy tsentr «Akademiya». (In Russian).; 4.**Pitersi, M.** (2006) Malenki shodinki. Programa rannogo vtruchannya dlya ditey iz zatrimkoyu rozvitku. Kniga 7. Samoobslugovuvannya ta sotsialni navichki. Rivne : OMNI – Merezha dlya ditey. (In Ukrainian).; 5.**Ryabova, N.V.** (2006) Osobennosti podgotovki studentov pedagogicheskogo vuza k osuschestvleniyu sotsialno-byitovoy orientirovki umstvenno otstalogo shkolnika. *Integratsiya*

obrazovaniya, 4, pp. 103–108. (In Russian).; 6. **Holostova, E.I.** (2003) *Sotsialnaya reabilitatsiya: Uchebnoe posobie*. Moskva : Izdatelsko-torgovaya korporatsiya «Dashkov i K^o». (In Russian).; 7. **Chaplygina, N.I.** (2007) *Prakticheskoe rukovodstvo k kursu sotsialno-byitovoy i trudovoy reabilitatsii lits s intellektualnoy nedostatochnostyu v dnevnom tsentre*. HGTOI «Invapress». (In Russian).; 8. **Shipitsyina, L.M.** (2005) «Neobuchaemyiy» rebenok v seme i obschestve. *Sotsializatsiya detey s narusheniem intellekta*. Sankt-Piterburg: Rech. (In Russian).

T.G. Romenska. Problem of formation of social and living skills by preschool children with infantile cerebral paralysis: theoretical aspect.

This Article is dedicated to theoretical grounding of formation of social and living skills by preschool children with infantile cerebral paralysis. A number of consecutive informative technological components of the process of social and living rehabilitation have been described by the author (social and living orienting, teaching child techniques of social and living skills, social and living adaptation, provision of the necessary social and living facilities). The article discloses different researchers' versatile interpretation of such components of social and living rehabilitation like social and living orienting and social and living skills. Different approaches to contents of the formed social and living skills have been analyzed. It is indicated that there is no clear term system of the category "social and living skills". The basic approach for research of the problem of formation of social and living skills of children with infantile cerebral paralysis is determined; at the same time difficulties, which occur when mastering social and living skills by the mentioned category of children, are described. Content of the following notions is defined: social and living rehabilitation, social and living orienting, social and living adaptation, social competence, living skill. The term system of the notion "social and living skills" has been disclosed and specified by the author in the context of personality-centered and competency paradigms of education. There is a stress on theoretical grounds of realization of tasks of formation of social and living skills being guided by the contents of the Basic component of preschool education (tasks of educational line «Child in society» and «Child in world of culture»). The components of a child's social competence are defined; interaction with other people (which is distinctive kind of a child's entrance to human society) is pointed out. Importance of mastering three types of cultures in the process of formation of social and living skills by a child is stressed. State of development of the problem of formation of social and living skills in general and specialized psychological and pedagogical literature is described. In particular timeliness of development thereof by the preschool children with infantile cerebral paralysis and by different categories of children with special needs is found out. Theoretical and applied developments, which are topical for solving problem of formation of social and living skills of preschool children with infantile cerebral paralysis current, are indicated.

Key words: infantile cerebral paralysis, preschool children, social and living rehabilitation, social and living orienting, social and living adaptation, social and living skills, social competence, living skill.

Отримано 10.02.2015 р.

УДК: 376-056.262(477)“18/19”

Ю. В. Сербалюк
serbaliuk@gmail.com

СТАНОВЛЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ СЛІПИХ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ В КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Serbalyuk Y.V. Formation of special education for blind children in Ukraine in the late XIX – early XX c. / Y.V.Serbalyuk // Actual problems of the correctional education: Ministry of Education and Science of Ukraine, National Pedagogical Drahomanov University, Kamyanets-Podilsky Ivan Ohyenko National University / edited by V.M. Synjov, O.V. Havrilov. – Issue 5.- Kamyanets-Podilsky: Medobory-2006, 2015.– P. 273–283

Ю. В. Сербалюк. Становлення спеціальної освіти для сліпих дітей в Україні в кінці хіх – на початку хх ст. Розглянуто практику становлення навчання сліпих дітей на українських землях в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. Виявлено, що передумовою створення спеціальних навчальних закладів для незрячих стали соціально-економічні зрушення в Російській імперії і зміна ставлення до людей з психофізичними вадами. Проаналізовано особливості заснування і функціонування училищ для сліпих дітей у Львові, Києві, Харкові, Одесі, Чернігові, Полтаві, Кам'янці-Подільському. Відзначена роль в їх створенні у підросійській Україні Попечительства імператриці Марії Федорівни про сліпих. Показано уніфікований характер навчального процесу, де крім освіти кожне училище забезпечувало ремісничу підготовку, що давало можливість вихованцям закладів самостійно себе забезпечувати у подальшому житті. Визначені категорії дітей, які могли у них навчатись. Головними проблемами функціонування закладів визначені відсутність державного фінансування, неможливість охопити навчанням всіх сліпих дітей, подальше прилаштування вихованців. При деяких училищах створювались притулки для своїх випускників. Зазначено, що досвід практичного навчання незрячих дітей та науково-методичні напрацювання педагогів училищ сприяли оформленню вітчизняної тифлопедагогіки.